

วิเคราะห์การส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักสุนทรียะทางวัฒนธรรม*

ANALYZE THE PROMOTION OF LIVING ACCORDING
TO CULTURAL AESTHETIC PRINCIPLES

พระครูสีลสรวิชัย*, พระเทพวชิรวิมล, พระมหาสาธิต สุภรเมธี, โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, ปิยะสุดา เพชรเวช

Phrakru Silasathikhun, Phratripvachiravimon, Phramaha Sakol Subharamedhi, Sowit Bamrungphak, Piyasuda Pecharawech

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ร้อยเอ็ด ประเทศไทย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus, Roi Et, Thailand

*Corresponding author E-mail: pahan2556@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ 2) ศึกษาสุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต 3) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมสุนทรียศาสตร์ นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือวิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ซึ่งผลการวิจัยพบว่า สุนทรียศาสตร์ คือ วิชาที่ว่าด้วยความงาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ สุนทรียศาสตร์ทางด้านธรรมชาติ และสุนทรียทางศิลปะ สุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต คือ การดำเนินชีวิตให้กลมกลืนรู้และเข้าใจในคุณค่าของประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ ซึ่งจะนำมาซึ่งความสุขในการดำเนินชีวิตของตนเองและคนในสังคม แนวทางการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักสุนทรียศาสตร์สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด คือ การใช้กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นให้นักศึกษาเข้าใจในทฤษฎีความงามและคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ เช่น ความงามคืออะไร สุนทรียธาตุของความงามคืออะไร เกณฑ์ตัดสินความงามมีอะไรบ้าง เมื่อนักศึกษาเข้าใจในทฤษฎีแล้วก็ให้นักศึกษาลงมือศึกษาความงามจากสถานที่จริงจากศิลปะประเภทต่าง ๆ เช่น สถาปัตยกรรมและประติมากรรมต่าง ๆ เมื่อนักศึกษาเข้าใจและสามารถอธิบายความและคุณค่าจากศิลปะประเภทต่าง ๆ และวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ในท้องถิ่น เมื่อจบวิชานักศึกษาสามารถเข้าใจในคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้มากขึ้น และสามารถดำเนินชีวิตอย่างเข้าใจคุณค่า ความงามและความดีของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคมทั้งในด้านความเชื่อทางศาสนาวัฒนธรรมและศิลปะต่าง ๆ มากขึ้น

คำสำคัญ: การดำเนินชีวิต, สุนทรียศาสตร์, สุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรม

Abstract

This research article the objectives are to 1) Study aesthetic theory 2) Study cultural and lifestyle aesthetics 3) Study guidelines for promoting aesthetics. Philosophy major student Religion and culture This research is qualitative field research. By studying from the Buddhist scriptures academic documents and related research the research tool used in-depth interviews. Then present the research results using descriptive analysis. The research results found that:

* Received January 20, 2024; Revised January 27, 2024; Accepted January 29, 2024

Aesthetics is the study of beauty. which is divided into 2 aspects: natural aesthetics and artistic aesthetics. Cultural aesthetics and lifestyle are living life harmoniously, knowing and understanding the value of traditions and culture of the locality in which you live. which will bring happiness in the lives of oneself and those in society. Guidelines for promoting living according to aesthetic principles for philosophy students Religion and culture Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus It is the use of a teaching process that emphasizes students' understanding of beauty theory and aesthetic value. Such as what is beauty? What are the aesthetic elements of beauty? How many criteria are there to judge beauty? When students understand the theory and have students study the beauty from real places from various types of art such as architecture and sculpture. When students understand and are able to explain the meaning and value of various types of art. and various local cultural traditions Upon completion of this subject, students will be able to understand the value of various traditions and cultures more and be able to live their lives with a greater understanding of the value, beauty, and goodness of various environments in society in terms of religious beliefs, culture, and various arts.

Keywords: Lifestyle, Aesthetics, Cultural Aesthetics

บทนำ

สุนทรียศาสตร์ (อังกฤษ: Aesthetics) เป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ว่าด้วยธรรมชาติของความงามและรสนิยม รวมทั้งปรัชญาศิลปะ (ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาและสาขาหนึ่งของสุนทรียศาสตร์) สุนทรียศาสตร์วิเคราะห์คุณค่าทางอารมณ์และความรู้สึกส่วนตัวของบุคคลหนึ่ง หรือบางครั้งอาจกล่าวได้ว่าปรัชญาสาขานี้เป็นการตัดสินความรู้สึกและรสนิยม และเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ ทางวิทยาศาสตร์ ก็คือ การศึกษาการรับรู้ทางประสาทสัมผัสหรือการศึกษาคุณค่าของอารมณ์ความรู้สึกที่บางครั้ง เรียกว่า เกณฑ์การตัดสินอารมณ์และรสนิยม นักปราชญ์ในสาขานี้ นิยามไว้อย่างกว้าง ๆ ว่า สุนทรียศาสตร์ คือ การสะท้อนเรื่องราวของศิลปวัฒนธรรมและครอบคลุมทั้งแหล่งที่มาธรรมชาติประสบการณ์และการตัดสินเชิงสุนทรีย์ โดยวิพากษ์วิจารณ์ (พวง มีนอก, 2536) ว่าเกิดอะไรขึ้นในจิตใจของเราเมื่อเรามีส่วนร่วมกับวัตถุหรือสภาพแวดล้อมสุนทรีย์ เช่น การดูงานทัศนศิลป์ การฟังเพลง การอ่านกวีนิพนธ์ หรือการสำรวจธรรมชาติ เป็นต้น ปรัชญาศิลปะศึกษาว่า ศิลปินจินตนาการ สร้างสรรค์ และแสดงผลงานศิลปะได้อย่างไร และผู้คนใช้ เฟลิตเฟลินและวิจารณ์ศิลปะของศิลปินเหล่านั้นอย่างไร ปรัชญาศิลปะยังศึกษาความรู้สึกทั่วไปของบุคคลหนึ่งที่มีต่อศิลปะ ทำไมพวกเขาจึงชอบผลงานกลุ่มหนึ่ง และไม่ชอบผลงานอื่น และศิลปะสามารถส่งผลกระทบต่ออารมณ์หรือแม้กระทั่งความเชื่อของเราได้อย่างไร ทั้งสุนทรียศาสตร์ทั่วไปและปรัชญาศิลปะถามคำถามโดยเฉพาะจำพวก อะไรคือศิลปะ อะไรคืองานศิลปะ? และอะไรทำให้ศิลปะดี นักวิชาการในสาขาได้นิยามสุนทรียศาสตร์ว่าเป็น “การสะท้อนเชิงวิจารณ์ต่อศิลปะ วัฒนธรรมและธรรมชาติ” ในภาษาอังกฤษสมัยใหม่ คำว่า “Aesthetics” ยังสามารถหมายถึงหลักการจำนวนหนึ่งภายใต้ความเคลื่อนไหวและทฤษฎีทางศิลปะที่เฉพาะเจาะจง เช่น บุคคลหนึ่ง อาจกล่าวถึง ประสบการณ์ทางสุนทรีย์ภาพ กฎเกณฑ์ทางศิลปะ วิชาสุนทรียศาสตร์ นับว่าเป็นแขนงหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาคำค่า (Axiology) ในสมัยก่อนวิชานี้เป็นที่รู้จักกันในรูปของวิชา “ทฤษฎีแห่งความงาม” (Theory of beauty) หรือปรัชญาแห่งรสนิยม (Philosophy of taste) (เครือจิต ศรีบุญนาค และคณะ, 2542)

ดังกล่าวแล้วว่า “สุนทรียศาสตร์” ปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยความงาม และสิ่งทีงามในธรรมชาติหรือศิลปะ ความสวย ความงาม และความไพเราะ สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เกิดความรู้สึกปิติยินดี อิ่มเอมใจพอใจ และชื่นชมในสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาปะทะอาจจะเป็นในธรรมชาติเอง หรือที่มนุษย์ผลิตคิดค้นขึ้นโดยมีจุดประสงค์ให้มีความงาม” สุนทรียภาพ “ประสบการณ์ทางความงามเกิดขึ้นจากการได้สัมผัสกับสิ่งที่มีความงาม ความไพเราะแล้วทำให้เกิดอารมณ์สุนทรีย์ เกิดความปิติสุขเพลิดเพลิน” ประสบการณ์ทางความงามมี 2 ลักษณะ ได้แก่ ประสบการณ์ตรง ซึ่งมีผลต่อการรับรู้คุณค่าสุนทรีย์ได้มากที่สุดและประสบการณ์รอง ส่วนใหญ่ล้วนเป็นผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้นและไม่มีโอกาสได้ชมของจริง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525)

การศึกษาในรายวิชาสุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต Cultural Aesthetics and Living มุ่งศึกษาความสำคัญของสุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต วิธีคิดเชิงสร้างสรรค์ การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังนั้น หลังจากการศึกษาและนำวิธีการทางสุนทรียศาสตร์มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตนักศึกษาเข้าใจและมีความสุขในการดำเนินชีวิตดีกว่าก่อนที่จะศึกษาวิชานี้หรือไม่ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวทางการส่งเสริมสุนทรียศาสตร์แก่นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ร้อยเอ็ด เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทฤษฎีสุนทรียศาสตร์
2. เพื่อศึกษาสุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต
3. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมสุนทรียศาสตร์ นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา เอกสาร วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษา การวิจัยแนวทางการส่งเสริมสุนทรียศาสตร์ นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ประกอบด้วยหัวข้อการวิจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล

ประชากร

เป็นการวิจัยเฉพาะแนวทางการส่งเสริมสุนทรียศาสตร์ นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด เท่านั้น

กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล

นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นปีที่ 3 ที่เรียนรายวิชาสุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต Cultural Aesthetics and Living ในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2565 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด จำนวน 9 รูป/คน เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และใช้การยืนยันข้อมูลแบบสามเส้า

3. การสร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมสุนทรียศาสตร์ นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ระหว่างเดือน พฤษภาคม 2565 เป็นต้นไป ผู้วิจัยใช้เครื่องมือดังต่อไปนี้

3.1 แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guide) ผู้ศึกษาสร้างขึ้นตามความมุ่งหมายของการวิจัย

3.2 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ (Interview) แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group)

มีขั้นตอน ดังนี้

- ศึกษาหนังสือ เอกสาร ตำรา วารสาร ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับงานวิจัยครั้งนี้

- กำหนดประเด็นตามวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิด และนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อนำไปใช้ในการสร้าง

เป็นข้อคำถาม ในแบบสอบถาม

- สร้างแนวทางการสัมภาษณ์ (Interview Guide) โดยประยุกต์และเก็บความหมาย รายละเอียด

จากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่มีข้อความเกี่ยวข้องกับตัวแปรมาเขียนข้อคำถามขึ้น และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 รูป/คน ในการพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องและให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงต่อไป

- แก้ไขตามข้อที่ผู้ทรงคุณวุฒิเสนอแนะ ที่สร้างขึ้นตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ เสนอผู้เชี่ยวชาญ

ตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขความเที่ยงตรงทั้งด้านโครงสร้างเนื้อหา และสำนวนภาษา

โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Item-objective Congruence Index) มีเกณฑ์ ดังนี้

+1 หมายถึง แน่ใจว่าข้อคำถามหรือข้อความนั้นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

0 หมายถึง ไม่แน่ใจ

-1 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นหรือข้อความนั้นไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

โดยใช้สูตรดัชนีความสอดคล้อง ดังนี้

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้อง

ΣR แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N แทน จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

การดำเนินการสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัยแนวทางการส่งเสริมสุนทรียศาสตร์ นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ที่สร้างขึ้นนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจสอบเพื่อให้เครื่องมือมีความสมบูรณ์ครอบคลุมเนื้อหาและความชัดเจนด้านภาษา ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือในการวิจัย จำนวน 3 รูป/คน การหาค่า ดัชนีความสอดคล้อง (IOC: Item - Objective Congruence Index) ของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน หากมีข้อคำถามบางข้อที่มีค่าไม่ถึง 0.50 ผู้วิจัยต้องปรับแก้ไขข้อคำถามเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และเมื่อปรับปรุงข้อคำถามใหม่ ค่า IOC จึงมีค่าตั้งแต่ 0.67 ถึง 1.00

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล/การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างอย่างไร ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ สังเคราะห์ ในการนำสุนทรียศาสตร์มาปรับใช้ในชีวิตของนักศึกษา โดยใช้กระบวนการกลุ่มระหว่างผู้วิจัยและตัวอย่าง เพื่อศึกษาหลักสุนทรียศาสตร์ ในการดำเนินชีวิต ร่วมกันหาแนวทางส่งเสริมสุนทรียศาสตร์ นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

5. ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเฉพาะปีงบประมาณ 2565 ในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2565

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากพื้นฐาน จากแบบแนวทางการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มตลอดระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำเสนอข้อมูลด้วยการบรรยาย โดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

7. การยืนยันความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการทำวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยทุกขั้นตอน โดยมีผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณาเครื่องมือ และได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยในครั้งนี้

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมสุนทรียศาสตร์ นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. ผลการศึกษาทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ พบว่า สุนทรียศาสตร์ มาจากภาษาสันสกฤตว่า สุนทริยะ แปลว่า งามและศาสตร์ แปลว่า วิชา เมื่อรวมทั้งสองคำแล้วได้ความหมายว่า สุนทรียศาสตร์ วิชาที่ว่าด้วยสิ่งสวยงาม ในภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า เอ็ชเทธิกส์ (Aesthetics) ซึ่งประวัติความเป็นมาของคำ ๆ นี้เกิดจากนักปรัชญาเหตุผลนิยมชาวเยอรมัน ชื่อ โบมกาเดิน (Alexander Baumgarten) ได้เขียนหนังสือชื่อว่า เอ็ชเทธิกา (Aesthetica) ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า เอ็ชเทธิกส์ (Aesthetics) หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ เมื่อปีค.ศ. 1750 (ไพฑูรย์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง, 2541) ได้กล่าวถึง ความแตกต่างระหว่างความรู้ทางผัสสะและความรู้ที่เป็นเหตุผลตามนัยแห่งตรรกวิทยาจึงขาดรายละเอียดในด้านศิลปะและความงาม แต่นักปรัชญาโดยทั่วไปยังคงยอมรับหนังสือเล่มนี้ให้เป็นเล่มแรกที่ใช้คำว่า Aesthetics อย่างไรก็ตามโบมกาเดินไม่ใช่บุคคลแรกที่สร้างคำว่า เอ็ชเทธิกา (Aesthetica) หรือเอ็ชเทธิกส์ (Aesthetics) เพียงแต่เขาได้หยิบยกเอาชื่อนี้มาจากปรัชญากรีกซึ่งใช้คำว่า อีสเทธิโคส (Aisthetikos) แปลว่า รู้ได้ด้วยสัมผัสนับแต่นั้นมา คำว่า Aesthetics หรือ Aesthetica จึงถูกใช้เมื่อมีการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกี่ยวกับศิลปะและความงามเป็นพื้นฐาน (ศรีณย์ วงศ์คำจันทร์, 2531) ในทางสุนทรียศาสตร์ ความงามเป็นลักษณะอย่างหนึ่งที่จะมีอยู่ในทุกสิ่ง ทั้งที่เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา จากคำกล่าวที่ว่าความงามเป็นลักษณะอย่างหนึ่งที่อาจจะมิได้อยู่ในทุกสิ่ง จึงมีคำถามว่าใช้อะไรตัดสินความงามดังกล่าว นักปรัชญาทั้งหลายจึงได้จึงได้ค้นหาเกณฑ์ตัดสินความงามขึ้นมา โดยสรุปแล้วได้เกณฑ์ตัดสินความงาม 3 ทฤษฎี คือ 1) ทฤษฎีจิตนิยม นัคิดกลุ่มนี้เชื่อว่า จิตของมนุษย์เป็นเกณฑ์ตัดสินสิ่งทั้งหลายว่างามหรือไม่งาม โดยเชื่อว่าความงามขึ้นอยู่กับจิตของมนุษย์ วัตถุต่าง ๆ ไม่มีความงามในตัววัตถุนั้น ๆ 2) ทฤษฎีวัตถุนิยม นักคิดกลุ่มนี้เชื่อว่า ความงามแท้จริงมีอยู่แล้วในตัวของวัตถุ ถึงใครจะเห็นหรือไม่เห็นวัตถุนั้นก็ตาม 3) ทฤษฎีสัมพัทธนิยม เป็นกลุ่มนักคิดที่อยู่กึ่งกลางระหว่างสองกลุ่มแรก โดยมีความเชื่อว่า ความงามเกิดขึ้นจากจากจิตของมนุษย์ได้รับรู้ในวัตถุนั้น ๆ และที่สำคัญต้องใช้ความเชื่อด้านศาสนาและวัฒนธรรมของสังคมที่วัตถุนั้นเป็นเครื่องมือในการตัดสินว่าวัตถุหรือเรื่องราว นั้น ๆ งามหรือมีคุณค่าหรือไม่ (สุจิน สังวาลมณีเนตร และคณะ, 2562)

2. ศึกษาสุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต พบว่า การดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลนั้น ปลายทาง คือ ความงามที่เกิดจากความสุขในจิตใจ ที่สงบ ซึ่งความสุขที่ต้องแสวงหาจากภายนอกมักทำให้เกิดทุกข์ทั้งแก่ตนเองและภายนอก จึงควรเรียนรู้วิธีการสร้างสุขที่ถูกต้องที่ไม่ต้องแสวงหา เป็นชีวิตที่มีความสุขอยู่ในตัวเอง เป็นอิสระ สงบเย็น มีความรู้เท่าทัน จะไม่ก่อปัญหาให้แก่ตนเองและผู้อื่น อันจะทำให้มีชีวิตที่เกื้อกูลแก่กันและกัน ในสังคมมากขึ้นตามลำดับ การพัฒนาความสุขจึงเป็นการพัฒนาคนและสังคม ที่รวมถึงด้านจิตใจและปัญญาด้วยการพัฒนาประเทศ ที่เน้นแนวทางพัฒนาความสุขจึงเป็นการพัฒนาที่ยกระดับขึ้น ไปจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่ตอบสนองต่อความสุขในระดับวัตถุนั้น และยังเป็นการพัฒนาส่งเสริมให้มีประโยชน์สุขในสังคม เนื่องจากความสุขในระดับที่มากกว่า ความสุขที่ต้องหาขึ้นไปจนใกล้สู่ระดับนิพพานสุข ล้วนทำให้เกิดประโยชน์สุข ดังนั้น การพัฒนาความสุขของบุคคล จึงเป็นการพัฒนาประโยชน์สุขของสังคมด้วย

ความสุขที่ถกเถียงในเชิงหลักการที่เกี่ยวกับรายได้ ความพึงพอใจในสิ่งที่ต้องการ และความสะอาดสบาย ทางวัตถุต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อความสุขของแต่ละคนสามารถเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการ “จากนอกสู่ใน (Outside - In)” ปัจจุบันไม่มีความสงสัยแล้วว่าสภาพแวดล้อม “จากนอกสู่ใน” ของชีวิตส่งผลกระทบต่อความสุข และหลายสิ่งเหล่านี้เป็นสภาพแวดล้อม ทางสังคมที่สามารถทำให้เกิดด้วยนโยบายและข้อกำหนดของรัฐบาล อย่างไรก็ตามปัจจัย “จากในสู่ใน (Inside - Out)” เช่น วัฒนธรรม ความเชื่อในศาสนา ก็สามารถมีอิทธิพลต่อความสุขผ่านการแปลความหมายและการใช้เหตุผลในเหตุการณ์ ประจำวันได้ (Biswas - Diener, et al., 2012).

บรรทัดฐานทางวัฒนธรรมสามารถมีอิทธิพลต่อการวินิจฉัยใน ความพึงพอใจ ในชีวิตได้ (Suh, E., et al., 1998). ศึกษาจากผู้ตอบแบบสอบถามมากกว่า 62,000 คน จาก 61 ประเทศ พบว่า บรรทัดฐานเป็นตัวพยากรณ์ความพึงพอใจในชีวิตในวัฒนธรรมรวมกลุ่ม (Collectivist Cultures) มากกว่าวัฒนธรรมปัจเจกชน (Individualist Cultures) (Biswas - Diener, et al., 2012). แสดงหลักฐานว่า ในด้านที่ไม่ใช่วัตถุของชีวิต เช่น ความสัมพันธ์เชิงสังคมที่มีคุณภาพสูง มุมมองเชิงบวกในการมองตนเอง เป็นต้น เป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อความสุขของบุคคล

สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาปรัชญาศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคอีสานของประเทศไทย ชาวร้อยเอ็ดส่วนมากเป็นพุทธศาสนิกชน ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ว่าประเพณี วัฒนธรรมตั้งแต่เกิดจนตายเป็นประเพณี วัฒนธรรมของพระพุทธศาสนา ร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีวัดในทางพระพุทธศาสนาจำนวนมาก นักศึกษาของ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยจึงรู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในมุมมองของศาสนาเป็นอย่างดี เพื่อให้ให้นักศึกษามีมุมมองกว้างขึ้นสามารถเข้าใจในคุณค่าของสิ่งที่แวดล้อมอยู่ข้างกายตัวเอง มองเห็นคุณค่าของความงาม ความดี ของสิ่งทั้งหลาย และดำเนินอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งการเรียนวิชาสุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต จะทำให้นักศึกษาเข้าใจและมีมุมมองที่กว้างมองสิ่งต่างตามหลักการทางสุนทรียศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นความงามทางวัตถุหรือความงามทางด้านจิตใจ เช่น เห็นศิลปะทางพระพุทธศาสนาจะเข้าใจในความหมายของสิ่งนั้นมีคุณค่าอย่างไร คุณค่าแท้ของศิลปะนั้นอยู่ที่ไหนไม่ไข่มุมงามงดงามอยู่ที่ตัวของศิลปะเท่านั้น ความงามของศิลปะแต่ละชิ้นอาจจะเริ่มจากกระบวนการสร้างสรรค์ ศรัทธา ความเพียร คุณค่าของวัสดุที่นำมาสร้าง เป็นต้น หรือแม้แต่คุณค่าหรือความงดงามที่เกิดขึ้นในประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของสมาชิกในสังคม ความพร้อมเพียง ความสามัคคี ความสงบเสถียร และความกตัญญู สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมีให้เห็นอยู่เป็นประจำในงานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีของพระพุทธศาสนา

3. ผลการศึกษาแนวทางการส่งเสริมสุนทรียศาสตร์ นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด พบว่า การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ร่วมกันระดมสมอง (Brain Storm) พร้อมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) ในการหาแนวทาง การออกแบบแนวทางของสุนทรียศาสตร์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์จะต้องมีความสุขงามเจือปนอยู่ด้วยเสมอ ความรู้สึกของความงามจึงขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทัศนคติและจินตนาการของแต่ละคนที่สามารถแยกแยะออกเป็นการรับรู้ความรู้สึกต่าง ๆ ได้ซึ่งสุนทรียศาสตร์ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่คู่อยู่กับชีวิตของมนุษย์ตลอดไปและจัดแบ่งออกเป็น 2 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 สุนทรียศาสตร์ทางด้านธรรมชาติ เป็นความงามตามธรรมชาติที่มนุษย์ไม่ได้รังสรรค์ขึ้น แต่เป็นมุมมองของมนุษย์ในการใจเข้าถึงแก่นของธรรมชาติแต่ละชนิด แต่ละประเภท โดยมนุษย์ซึ่งผ่านการรับรู้ของมนุษย์จากประสาทสัมผัส ความรู้สึกสัมผัสถึงความงามที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งแน่นอนว่าธรรมชาติไม่ได้สร้างงานศิลปะมาเพื่อให้มนุษย์เกิดสุนทรียภาพ แต่มนุษย์มองธรรมชาติให้เกิดความงามตามจินตนาการของตนเอง ดังนั้น สุนทรียศาสตร์ จึงขึ้นกับมุมมอง ประสบการณ์ การตัดสินใจ การตีความการรับรู้ ตามรสนิยม สภาพแวดล้อม วัฒนธรรมของแต่ละถิ่น การเปรียบเทียบ โดยเฉพาะด้านศาสนาและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่เกิดขึ้น เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ และความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของ นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีบุญเดือน 10 หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ หรือความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี เช่น ผีปูด ผีตาแฉก เป็นต้น ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้แก่นสารของประเพณีคืออะไร คุณค่า ความดี ความงาม ของความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาประเพณีและ วัฒนธรรมเหล่านี้ คืออะไร ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ และแลกเปลี่ยนความรู้ในในเรื่องเกี่ยวกับคุณค่าและความประเพณีต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ทราบว่านักศึกษาได้เข้าใจและเห็นคุณค่าและความงามในวัฒนธรรมประเพณีของพระพุทธศาสนามากขึ้น

ประการที่ 2 สุนทรียศาสตร์ทางด้านมนุษย์สร้างขึ้น เป็นความงามที่มนุษย์สร้างขึ้น การรับรู้ ความซาบซึ้งของมนุษย์ถึงความงามในสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมา ทั้งความงามด้านศิลปะ ความไพเราะ ความรู้สึกทางบวก เกี่ยวข้องกับการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส ความรู้สึก พอใจ ปิติยินดี และชื่นชมในสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามา ในส่วนที่มนุษย์รังสรรค์ขึ้นมานี้ คุณค่าเกิดขึ้นที่ทั้งประสาทสัมผัส และใจสัมผัส ให้ซาบซึ้งถึงความงามแห่งศิลปะ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นประติมากรรม รูปปั้นต่าง ๆ เช่น รูปเทวดา พระพุทธรูป จิตรกรรม ภาพวาดทั่วไป ภาพจิตรกรรมฝาผนังตามโบสถ์และศาลา และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เช่น บ้าน โบสถ์ ศาลาการเปรียญวัด เป็นต้น เมื่อนักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ศึกษาสุนทรียศาสตร์ทำให้เข้าใจและเห็นคุณค่า ความงาม ทั้งในด้านรูปธรรม และนามธรรมที่ซ่อนอยู่ในศิลปะที่ได้พบเห็น เช่น พระพุทธรูปในด้านรูปธรรมพระพุทธรูปมีความงามอย่างไรบ้าง งามทั้งรูปทรงและวัสดุที่ใช้สร้าง ด้านนามธรรมพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเป็นรูปเคารพแทนพระพุทธรเจ้า ความงามที่ซ่อนอยู่ในพระพุทธรูปนั้น คือ พุทธคุณเก้าย่างของพระพุทธรเจ้า เป็นต้น

จากการวิจัยแนวทางการส่งเสริมสุนทรียศาสตร์ นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด สรุปได้ว่า การศึกษาวิชาสุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต เป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมให้นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้รู้และเข้าใจในคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่รอบ ๆ ตัวเองในสังคมมากขึ้น ซึ่งเกิดจากกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นให้นักศึกษาเข้าใจในทฤษฎีความงามและคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ เช่น ความงามคืออะไร สุนทรียธาตุของความงามคืออะไร เกณฑ์ตัดสินความงามมีกี่อย่างอะไรบ้าง เมื่อนักศึกษาเข้าใจในทฤษฎีและก็นักศึกษาลงมือศึกษาความงามจากสถานที่จริง เช่น สถาปัตยกรรมต่าง ๆ ประติมากรรมต่าง ๆ เช่น พระพุทธรูป รูปปั้นต่าง ๆ เมื่อนักศึกษาเข้าใจและสามารถอธิบายความและคุณค่าจากศิลปะประเภทต่าง ๆ ได้แล้ว ขั้นตอนต่อไปก็ให้นักศึกษาได้ศึกษาคุณค่าและความงามจากวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ในท้องถิ่น เมื่อเรียนจบวิชานี้ นักศึกษาสามารถเข้าใจในคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้มากขึ้น และสามารถดำเนินชีวิตอย่างเข้าใจคุณค่า ความงาม และความดีของสิ่งแวดลอมต่าง ๆ ในสังคมทั้งในด้านความเชื่อทางศาสนาวัฒนธรรมและศิลปะต่าง ๆ มากขึ้น

อภิปรายผล

ผลการศึกษาวิจัยด้านการวิเคราะห์หลักสุนทรียศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมสุนทรียศาสตร์ นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด พบว่า สุนทรียศาสตร์เป็นปรัชญาสาขาหนึ่ง โดยปรัชญา หมายถึง วิชาที่มีเนื้อหากว้างขวาง เพราะเป็นต้นตอแห่งวิชาการหรือศาสตร์ต่าง ๆ ล้วนมีปรัชญาเป็นหลัก ปรัชญา เป็นเรื่องของการที่มนุษย์พยายามที่จะเข้าใจสภาวะของโลก ธรรมชาติ รวมทั้งชีวิตมนุษย์ว่าคืออะไร เป็นไปอย่างไร มีเป้าหมายอะไรหรือไม่มีความแท้จริงอย่างไร เรา รู้ความจริงได้แค่ไหน รวมทั้งการตีค่าสิ่งต่าง ๆ หรือการกระทำต่าง ๆ ว่ามีคุณค่าต่อชีวิตหรือไม่และเราควรดำเนินชีวิตอย่างไร จึงจะทำให้ชีวิตมีคุณค่า ความคิดทางปรัชญาเกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดลอมรอบ ๆ (สถิต วงศ์สวรรค์, 2543) ในการดำเนินชีวิตมนุษย์นั้นสามารถรับรู้หรือสัมผัสความงามได้ 2 ระดับ คือ ความงามขั้นธรรมดาสามัญเกิดจากเราไปสัมผัสกับสิ่งของที่เรารับรู้พอใจธรรมดาทั่วไปความงามที่จะเกิดขึ้นจากจิตนั้นขึ้นเบื้องต้นที่เดียวสิ่งนั้นก็ต้องมีพื้นฐาน 3 อย่าง คือ 1) ส่วนสัด (จิตของมนุษย์ชอบและชินต่อการรับรู้เรื่องส่วนสัดจนสามารถแยกได้ขั้นแรกว่าอะไรมีส่วนสัดดีหรือเลว) 2) ความชัดเจนหรือบริสุทธิ์ (จิตมนุษย์ไม่ชอบสิ่งคลุมเครือเคลือบแฝง) 3) ความเป็นเอกภาพ (ทุกองค์ประกอบในสิ่งนั้น ๆ ส่งเสริมกันเองไม่แตกแยกกันหรือแข่งขันกันเอง) จิตของมนุษย์จัดอยู่กับพื้นฐานพวกนี้อยู่แล้วพอได้โอกาสสัมผัสเข้าก็สร้างความพอใจขึ้นต้นให้ได้ความงามขั้นธรรมดาสามัญก็เกิดแก่จิต

ทันที และความงามขั้นสุดยอด ความงามระดับนี้ เกิดจากจิตเรารู้สึกอารมณ์ด้วยสิ่งที่เรามีความสันทัดในเรื่องนั้น ๆ อยู่ก่อนแล้วเกิดชอบเกิดพึงพอใจให้ความชื่นชอบตลอดชีวิตตลอดกาลสัมผัสเมื่อใดก็ชอบเมื่อนั้นเพื่อจะให้จิตเกิดความพึงพอใจขั้นสุดยอดเราก็ต้องพยายามไปสัมผัสกับผลงานทางศิลปะ (ยุทธกร ศรีขกานนท์ และคันสนีย์ จะสุวรรณ, 2563) ดังนั้น สุนทรียศาสตร์ จึงสามารถนำมาบูรณาการใช้ส่งเสริมสุนทรียศาสตร์ ให้นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้ซาบซึ้ง เห็นคุณค่าของความงาม ทั้งเป็นแบบรูปธรรมและแบบนามธรรม แต่ทั้งนี้ยังคงอยู่ภายใต้หลักจริยธรรมอีกทางหนึ่ง เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขมากยิ่งขึ้น โดยสอดคล้องกับทฤษฎีสัมพัทธนิยม เป็นกลุ่มนักคิดที่อยู่กึ่งกลางระหว่างสองกลุ่มแรก โดยมีความเชื่อว่า ความงามเกิดขึ้นจากจากจิตของมนุษย์ ได้รับรู้ในวัตถุนั้น ๆ และที่สำคัญต้องใช้ความเชื่อด้านศาสนาและวัฒนธรรมของสังคมที่วัตถุนั้นเป็นเครื่องมือในการตัดสินว่าวัตถุหรือเรื่องราว นั้น ๆ งามหรือมีคุณค่าหรือไม่ (สุจิน สังวาลมณีเนตร และคณะ, 2562) การส่งเสริมให้นักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ได้ศึกษาวิชาสุนทรียศาสตร์จนรู้และเข้าใจในทฤษฎีต่าง ๆ จนเห็นคุณค่าของประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นของตน ทั้งคุณค่าในตัววัตถุ จิตใจ และความสวยงามที่เกิดจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543) ซึ่งสอดคล้องกับ พระเรื่องเดช สิริปัญโญ ซึ่งทำวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์อุปถัมภ์บ่มบ่มณัง สิมวัดป่าเลไลยก์ตามหลักสุนทรียศาสตร์ โดยท่าน ได้กล่าวว่า โดยความเชื่อและวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาแล้ว ไม่ได้ปฏิเสธความมีอยู่ของนามกับรูปหรือจิตกับวัตถุ แต่พระพุทธศาสนาไม่ให้ความสำคัญในความงามด้านวัตถุเท่านั้น (พระเรื่องเดช สิริปัญโญ, 2557)

ฉะนั้น การศึกษาวิชาสุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต จึงเป็นการส่งเสริมให้นักศึกษาได้เข้าใจถึงคุณค่าและความงามได้กว้างขึ้นส่งผลให้ รักและหวงแหนในวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น

สรุป/ข้อเสนอแนะ

หลังจากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้สำเร็จตามวัตถุประสงค์แล้ว ผู้วิจัยได้พบประเด็นข้อเสนอแนะ ดังนี้ ข้อเสนอแนะจากการวิจัยนี้ จากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ผู้ที่ได้ศึกษาวิชาสุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตจะทำให้เข้าใจในสิ่งต่างที่แวดล้อมตัวได้มากขึ้น ทั้งความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรม และสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา มองเห็นคุณค่าทั้งด้านความงาม ความดี ทำให้เข้าใจแก่นสารของ ธรรมชาติของมนุษย์ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ความทุกข์ ความต้องการความสุข และรวมถึงการดำเนินชีวิตตามวิถีประเพณีศิลปวัฒนธรรมมากขึ้น จึงเป็นเรื่องที่ควรส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไ้มีโอกาสศึกษาวิชาสุนทรียทัศน์ทางวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตมากขึ้นเพื่อเป็นพื้นฐานด้านจิตใจของมนุษย์ โดยซึมซับหลักสุนทรียศาสตร์ การนำสุนทรียศาสตร์ไปใช้ในวิถีชีวิต โดยเฉพาะดำเนินตามวิถีประเพณีศิลปวัฒนธรรม ซึ่งนักศึกษาสาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เป็นภิกษุ สามเณร ที่ต้องให้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน ดังนั้น มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีฐานทางด้านจิตใจ ร่างกาย เข้มแข็ง และโดยเฉพาะสถาบันครอบครัว ชุมชน โรงเรียน เพื่อเป็นที่ขัดเกลาจิตใจให้มีความ มีเหตุผล ตั้งแต่วัยเยาว์และสภาพแวดล้อมรอบตัวซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม จนถึงระดับชาติ โดยเฉพาะในระดับครอบครัวที่เป็นด่านแรกที่ต้องรู้และเข้าใจ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป จากการวิจัยในครั้งนี้ทำให้ผู้วิจัยพบประเด็นที่ควรจะทำวิจัยเพิ่มเติม ดังนี้ คือ 1) การศึกษาคุณค่าในประเพณีศิลปวัฒนธรรมของชาวอีสาน 2) การศึกษาคุณค่าของดอนปู่ตาที่เกิดกับชาวอีสาน

เอกสารอ้างอิง

- เครือจิต ศรีบุญนาท และคณะ. (2542). สุนทรียภาพของชีวิต. กรุงเทพมหานคร: เอิร์ตเวฟ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระเรืองเดช สิริปณฺโญ. (2557). การศึกษาวิเคราะห์อุปถัมภ์บนผนังสิมวัดป่าเลไลยก์ตามหลักสุนทรียศาสตร์. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พ่วง มีนอก. (2536). สุนทรียศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ไพฑูรย์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง. (2541). สุนทรียศาสตร์ : แนวความคิด ทฤษฎีและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม.
- ยุทธกร ศรีขกานนท์ และคันสนีย์ จะสุวรรณ์. (2563). สุนทรียภาพของชีวิต. ใน เอกสารประกอบการสอน สำนักวิชาการศึกษาทั่วไปและนวัตกรรมการเรียนรู้อิเล็กทรอนิกส์. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). พจนานุกรมปรัชญา ไทย - อังกฤษ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์. (2531). ปรัชญาเบื้องต้น คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยครุเก่าแก่งเพชร. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์.
- สถิต วงศ์สุวรรณ. (2543). ปรัชญาเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น.
- สุจิน สัจจาลมณีเนตร และคณะ. (2562). สุนทรียศาสตร์และจริยธรรมในการดำรงชีวิต (ทัศนศิลป์). ใน เอกสารประกอบการสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- Biswas - Diener, et al. (2012). Happiness in India. New York: Springer.
- Suh, E., et al. (1998). The shifting basis of life satisfaction judgments across cultures: Emotions versus norms. Journal of Personality and Social Psychology, 74(2), 482-493.